

Cahier 2024-5

De toepassing van het adolescentenstrafrecht bij 16- tot 23-jarigen

*Kenmerken van (strafzaken van) de
doelgroep en motivering door de
rechter*

Samenvatting

Cahier 2024-5

De toepassing van het adolescentenstrafrecht bij 16- tot 23-jarigen

*Kenmerken van (strafzaken van) de
doelgroep en motivering door de
rechter*

Samenvatting

L.J.C. Prop
K. Zeijlmans
A.M. van der Laan

Cahier

De reeks Cahier omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum is verricht. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie en Veiligheid weergeeft.

Samenvatting

Met het adolescentenstrafrecht wordt een flexibele toepassing van het jeugd- en volwassenenstrafrecht bij 16- tot 23-jarigen benadrukt. Onder bepaalde condities is het mogelijk om in zaken waarbij de adolescent op 16- en 17-jarige leeftijd het delict heeft gepleegd het volwassenenstrafrecht toe te passen (artikel 77b Sr.) en bij 18- tot 23-jarigen het jeugdstrafrecht (artikel 77c Sr.). Tevens is het voor de (kinder)rechter mogelijk om feiten gepleegd in de minder- en meerderjarigheid in één zaak te behandelen (artikel 495, lid 4 Sv.). Voor de invoering van het adolescentenstrafrecht werden feiten gepleegd in de minderjarigheid en meerderjarigheid opgesplitst in aparte zaken. De toepassing van het volwassenenstrafrecht is bij deze gecombineerde zaken de hoofdregel. De rechter kan van deze hoofdregel afwijken en de jongvolwassen dader volgens het jeugdstrafrecht sanctioneren (artikel 495, lid 5 Sv.). In dit onderzoek wordt onder de toepassing van het adolescentenstrafrecht deze flexibele mogelijkheden tot sanctioneren van 16- tot 23-jarige verdachten van een misdrijf verstaan. Er is beperkt inzicht in de kenmerken van 16- tot 23-jarigen waarbij het adolescentenstrafrecht wordt toegepast, wat de kenmerken van die strafzaken zijn en in hoeverre er sprake is van verschillen met 16- tot 23-jarigen die volgens het reguliere strafrecht zijn gesanctioneerd. Evenmin is er inzicht in de motivering van de rechter om het adolescentenstrafrecht toe te passen en de argumenten van andere in het proces betrokken professionals, dat wil zeggen de officier van justitie, de verdediging en deskundigen van de (jeugd)reclassering, de Raad voor de Kinderbescherming en het NIFP om het adolescentenstrafrecht te bepleiten of te adviseren. Kennis over de doelgroep is van belang voor het opleggen van een passende sanctie of interventie. Inzicht in kenmerken van strafzaken en motivering van de toegepaste sancties draagt bij aan transparantie van het strafproces waar het om de toepassing van het adolescentenstrafrecht gaat en biedt aanknopingspunten voor een gelijkwaardige sanctionering van deze jongeren.

De onderzoeksvragen zijn als volgt:

- 1 Wat zijn de kenmerken (van strafzaken) van 16- tot 23-jarigen bij wie sprake is van de toepassing van het adolescentenstrafrecht en waarin verschillen zij van 16- tot 23-jarigen die volgens het jeugd- en volwassenenstrafrecht zijn gesanctioneerd?
- 2 Wat is de motivering van de rechter bij de toepassing van het adolescentenstrafrecht bij 16- tot 23-jarigen?
- 3 In hoeverre wijkt de eis van de officier van justitie, het advies van deskundigen en het standpunt van de verdediging af van de beslissing van de rechter voor het toe te passen sanctiestelsel?

Methode

Voor dit onderzoek zijn strafzaken van 16- tot 23-jarigen die in eerste aanleg zijn afgedaan in de periode van 2017 tot 2021 bestudeerd. Daarvoor zijn vier groepen van strafzaken onderzocht: 1) strafzaken van 16- en 17-jarigen waarbij sprake is van de toepassing van artikel 77b Sr., 2) een vergelijkbare groep van strafzaken van 16- en 17-jarigen die volgens het jeugdstrafrecht zijn gesanctioneerd, 3) strafzaken van 18- tot 23-jarigen waarbij sprake is van de toepassing van artikel 77c Sr., en 4) strafzaken van 16- tot 23-jarigen waarbij sprake is van de toepassing van artikel 495, lid 4 en 5 Sv. Enkele kwantitatieve gegevens zijn afkomstig uit RAC min. Het merendeel van de

informatie is *op basis van vonnissen*. De teksten uit vonnissen zijn via kwalitatieve inhoudsanalyse gecodeerd. Het gaat vooral om informatie afkomstig van de rechter, de officier van justitie, de verdediging en de forensisch deskundigen waaronder de Raad voor de Kinderbescherming, de reclassering en/of het NIFP.

Resultaten

Kenmerken van (strafzaken) van 16- tot 23-jarigen

Uit de resultaten blijkt dat jeugdigen die een delict op 16- of 17-jarige leeftijd hebben gepleegd en daarvoor zijn gesanctioneerd volgens het volwassenenstrafrecht de langste vrijheidsstraffen krijgen opgelegd. Deze sanctie krijgen ze merendeels voor een ernstig vermogensdelict met geweld of een geweldsdelict. Op het moment van sanctioneren zijn, in ons onderzoek, alle jeugdigen inmiddels meerderjarig. Uit de vonnissen blijkt dat bij deze jongeren vaak sprake is van een (ernstige) criminele voorgeschiedenis en dat een criminele leefstijl in verschillende strafzaken gerelateerd wordt aan de eigen keuze van de jeugdige. Eerder pedagogisch handelen in de jeugdsetting heeft weinig baat gehad en de rechter, alsook andere professionals, zien onvoldoende mogelijkheden om binnen de jeugdsetting een passende sanctie op te leggen.

Bij jeugdigen in de vergelijkingsgroep van 16- en 17-jarigen gesanctioneerd volgens het jeugdstrafrecht, gaat het vanwege de selectie tevens om ernstige vermogensdelicten met geweld en geweldsdelicten. Zij krijgen daarvoor meestal een PIJ-maatregel opgelegd. Het merendeel van de minderjarigen is gesanctioneerd rond hun achttiende levensjaar. In de vonnissen wordt gesproken over problemen met handelingsvaardigheden. Het gedrag van de jongere wordt minder aan de jongere zelf toegerekend en meer aan contextuele factoren toegeschreven en professionals zien nog mogelijkheden voor de minderjarige in het jeugdstrafrecht.

Bij jongvolwassenen gesanctioneerd volgens het jeugdstrafrecht wordt in de vonnissen vaak gewezen op problemen in handelingsvaardigheden. Professionals zien voor deze adolescenten vaak nog mogelijkheden voor pedagogisch handelen in het jeugdstrafrecht. De aanleiding voor de toepassing van het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen wordt met name gevonden in kenmerken van ontwikkeling van de jongvolwassen dader (waaronder impulsiviteit, gebrekkige agressieregulatie) alsook de aanwezigheid van een ontwikkelingsstoornis en/of een licht verstandelijke beperking. Ook de (jeugdige) leeftijd en de signalering dat verdachten jonger overkomen dan hun kalenderleeftijd worden genoemd als redenen.

Wat leert deze vergelijking van verschillende groepen over de kenmerken van de (strafzaken van) 16- tot 23-jarigen? Uit de vonnissen komt het volgende naar voren:

- Bij 16- en 17-jarigen (leeftijd ten tijde van het plegen van het delict) gesanctioneerd volgens het volwassenenstrafrecht is volgens de rechtbank vaker sprake van weloverwogen handelen bij het misdrijf en niet succesvolle behandeling in het verleden en er worden minder vaak pedagogische mogelijkheden genoemd in vergelijking met 16- en 17-jarigen die volgens het jeugdstrafrecht zijn gesanctioneerd.

- Bij 16- en 17-jarigen (leeftijd ten tijde van plegen van het delict) gesanctioneerd volgens het volwassenenstrafrecht wordt criminele leefstijl vaker gerelateerd aan de eigen keuze hiervoor en is vaker sprake van een criminele carrière met ernstige (gewelds)feiten in vergelijking met 16- en 17-jarigen die volgens het jeugdstrafrecht zijn gesanctioneerd.
- Bij vergelijkbare geweldsmisdrijven krijgen 16- en 17-jarigen (leeftijd ten tijde van plegen van het delict) gesanctioneerd volgens het volwassenenstrafrecht langere vrijheidsbenemende straffen opgelegd en een maatregel wordt minder vaak opgelegd in vergelijking met 16- en 17-jarigen die volgens het jeugdstrafrecht zijn gesanctioneerd.
- De doorlooptijd van strafzaken van 16- en 17-jarigen (leeftijd ten tijde van plegen van het delict) uit de 77b Sr. groep is ruim een half jaar langer in vergelijking met 16- en 17-jarigen die volgens het jeugdstrafrecht zijn gesanctioneerd. Dat wijst op complexe zaken, niet alleen wat betreft de problematiek van de verdachten of het feit, maar ook complexe zaken voor opsporing, vervolging, advisering en sanctionering.
- Bij jongvolwassenen gesanctioneerd volgens het jeugdstrafrecht (77c Sr. groep) worden beperkte handelingsvaardigheden en problemen op verschillende gebieden gesignaleerd, alsook pedagogische mogelijkheden.

Motivering bij de toepassing van het adolescentenstrafrecht

Bij 16- en 17-jarigen (leeftijd ten tijde van plegen van het delict) gesanctioneerd volgens volwassenenstrafrecht (77b Sr) zijn belangrijke aanleidingen daarvoor schokkende en gewelddadige feiten, een berekenende houding van de dader, het volwassen karakter van de gepleegde feiten en behandel(on)mogelijkheden

In de motivering voor het toe te passen sanctiestelsel in de 77b groep kan onderscheid worden gemaakt in drie aanleidingen voor de flexibele sanctionering: 1) schokkende en gewelddadige feiten, 2) een berekenende houding van de dader en het volwassen karakter van de gepleegde feiten en 3) de behandel(on)mogelijkheden. Deze aanleidingen voor de toepassing van artikel 77b Sr. kunnen tezamen in een vonnis worden benoemd. In de vonnissen van de vergelijkingsgroep komen de bovenstaande aanleidingen eveneens deels terug. Een belangrijke reden voor het al dan niet afwijken van het reguliere sanctiestelsel voor jeugdigen is gelegen in de mogelijkheid voor pedagogische beïnvloeding. Bij de 77b Sr. groep zien de rechter, officier van justitie en/of deskundigen geen mogelijkheden meer voor positieve pedagogische beïnvloeding vanuit het jeugdstrafrecht. Bij de *vergelijkingsgroep* van jongeren die volgens het jeugdstrafrecht zijn gesanctioneerd worden die nog wel gezien.

Bij jongvolwassenen gesanctioneerd volgens het jeugdstrafrecht (77c Sr. groep) worden kenmerken van achterlopende ontwikkeling gesignaleerd en problemen op diverse leefgebieden

In de 77c groep kan in de motivering onderscheid worden gemaakt tussen vonnissen waarin enkel de aanwezigheid van de juridische grondslagen *persoonlijkheid van de dader* en/of de *omstandigheden waaronder het feit is gepleegd* worden benoemd en vonnissen waarin de rechter uitgebreider ingaat op de toepassing van artikel 77c Sr. De aanleiding voor de toepassing van het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen lijkt met name te liggen in kenmerken van een achterlopende ontwikkeling van de jongvolwassen dader. Daarnaast zijn problemen op diverse leefgebieden voor rechters

vaak een aanleiding om artikel 77c Sr. toe te passen. Zo worden onder andere het ontbreken van zinvolle dagbesteding, de aanwezigheid van psychische problematiek, het hebben van schulden en de aanwezigheid van een licht verstandelijke beperking genoemd.

Motivering bij toepassing van artikel 495 lid 4 en 5 Sv. vergelijkbaar met motivering bij toepassing van artikel 77b Sr. en 77c Sr.

Met het adolescentenstrafrecht is het mogelijk om feiten die in de minderjarigheid en meerderjarigheid zijn gepleegd gelijktijdig te behandelen in een strafzaak (artikel 495, lid 4 Sv.). De (kinder)rechter kan in deze zaken beslissen om de jongvolwassene te sanctioneren volgens het jeugdstrafrecht (art. 495, lid 5 Sv). De motiveringen daarvoor variëren. In strafzaken waarin sprake is van de toepassing van het jeugdstrafrecht wordt onder andere benoemd dat een jeugdsanctie beter past bij de ontwikkeling en/of problematiek van de jongvolwassen dader. In de motivering voor de toepassing van het volwassenenstrafrecht wordt in verschillende vonnissen door de rechter ingegaan op waarom niet wordt afgeweken van de hoofdregel. Zo wordt onder andere genoemd dat een verdachte niet gebaat is bij het behandelmodel van een JJI. Op basis van de beschikbare vonnissen ontstaat een beeld van jongvolwassenen die voldoende in staat zijn om de consequenties van hun handelen te overzien en berekenend te werk gaan.

Afwijkende standpunten bij de toepassing van het adolescentenstrafrecht

Bij 16- en 17-jarigen (leeftijd ten tijde van plegen van het delict) gesanctioneerd volgens volwassenenstrafrecht (77b Sr.) is niet altijd sprake van overeenstemming tussen professionals over het toe te passen sanctiestelsel; de officier van justitie en de rechter zitten wel vaak op één lijn

Uit de resultaten blijkt dat in de 77b groep in de meeste zaken (80%) sprake is van overeenstemming tussen de eis van de officier van justitie en het door de rechter toegepaste sanctiestelsel. De officier van justitie benadrukt daarbij vooral de ernst van het feit en de consequenties voor de slachtoffers. In de advisering van de genoemde deskundigen zien we meer variatie. In de vonnissen van de *vergelijkingsgroep* zien we dat in de meeste zaken sprake is van overeenstemming tussen de eis van de officier van justitie en het toegepaste sanctiestelsel. Verder wordt in de vergelijkingsgroep door deskundigen in de advisering niet afgeweken van het toegepaste sanctiestelsel.

Ook bij jongvolwassenen gesanctioneerd volgens het jeugdstrafrecht is meestal wel, maar niet altijd sprake van overeenstemming tussen de verschillende professionals
In de 77c groep wordt zowel door de officier van justitie als door de deskundigen bij (bijna) drie kwart van de strafzaken het jeugdstrafrecht geëist en geadviseerd. Indien het volwassenenstrafrecht wordt geëist of geadviseerd, zien we dat door de officier voornamelijk ingegaan wordt op de ernst van het gepleegde feit en/of de omstandigheden waaronder het feit is gepleegd. Door deskundigen wordt veelal ingegaan op de behandel(on)mogelijkheden van verdachten.

Discussie

Met de invoering van het adolescentenstrafrecht kan de rechter in strafzaken van adolescenten zowel het reguliere sanctiestelsel toepassen, als onder specifieke condities bij 16- en 17-jarigen het volwassenenstrafrecht of bij 18- tot 23-jarigen het jeugdstrafrecht. Daarmee wordt voorzien in een maatwerkaanpak voor adolescenten

daders. Hun kalenderleeftijd is minder doorslaggevend geworden bij de keuze voor het jeugd- of volwassensanctiestelsel. De nadruk is onder meer komen te liggen op de ontwikkeling van de adolescent en de mogelijkheden die er in de sanctiestelsels zijn om hem of haar weer een constructieve rol in de maatschappij te geven. Hoewel de (achterlopende) ontwikkeling van adolescenten en de relevantie van pedagogisch handelen vanuit het jeugdstrafrecht worden benadrukt, is in het adolescentenstrafrecht ook een reeds bestaande uitzondering voor 16- en 17-jarigen gehandhaafd met artikel 77b Sr. In de praktijk wordt beperkt gebruikgemaakt van de toepassing van het adolescentenstrafrecht. In de jaren na invoering van het adolescentenstrafrecht is het volwassenenstrafrecht bij minderjarigen jaarlijks ongeveer tussen de 5-14 keer toegepast en het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen jaarlijks tussen de 465-587 keer. Daarmee gaat het om respectievelijk <0,5% en rond de 4-8% van het totaal aantal zaken bij deze leeftijdsgroepen.

Op de mogelijkheid om 16- en 17-jarigen volgens het volwassenenstrafrecht te sanctioneren is het nodige commentaar gekomen van onder andere het VN-Kinderrechtencomité en de RSJ, omdat hiermee wordt ingegaan tegen het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK). Het IVRK verplicht landen tot een apart jeugdstrafrechtstelsel tot minimaal de leeftijd van achttien jaar. Pedagogisch handelen en mogelijkheden tot resocialisatie voor minderjarigen zijn daarbij belangrijke principes (artikel 40 IVRK), alsook dat samen plaatsen van minderjarigen bij volwassenen in detentie wordt uitgesloten, tenzij het in het belang is van de minderjarige. Bij ratificatie van het IVRK heeft Nederland een voorbehoud gemaakt, zodat na toepassing van 77b Sr. samen plaatsen van jeugdigen bij volwassenen een optie blijft. Het Kinderrechtencomité heeft Nederland al verschillende keren gevraagd het voorbehoud te laten vallen. In de door ons bestudeerde vonnissen zijn na toepassing van artikel 77b Sr. door de rechter geen minderjarigen samen geplaatst met volwassenen. Alle adolescenten waarbij 77b Sr. werd toegepast waren ten tijde van het vonnis 18 jaar of ouder. Hoewel afwezig in ons onderzoek, wil dit niet zeggen dat minderjarigen en jongvolwassenen niet worden samen geplaatst in een (volwassen)detentiesetting. In enkele niet in dit onderzoek betrokken recente vonnissen wordt daarvan melding gemaakt.

In dit onderzoek vinden we dat pedagogische onmogelijkheden een belangrijke aanleiding vormen om minderjarigen volgens het volwassenenstrafrecht te sanctioneren. Het is echter de vraag of dit een voldoende argument is om de toepassing van artikel 77b Sr. mogelijk te houden. De toepassing van artikel 77b Sr. staat niet enkel op gespannen voet met het IVRK, ook is er geen wetenschappelijk bewijs dat minderjarigen gelijk kunnen worden gesteld aan volwassenen of dat het bijdraagt aan een gunstige ontwikkeling van adolescenten. Jongeren zijn nog volop in ontwikkeling en kunnen daardoor niet (volledig) verantwoordelijk worden gehouden voor hun gedrag. Hoewel 16- en 17-jarigen in staat zijn rationele beslissingen te nemen, worden zij daarbij in vergelijking met volwassenen veel meer door verschillende (externe) factoren beïnvloed. De berekenende houding van een dader en het volwassen karakter van de gepleegde feiten zoals genoemd in vonnissen van 16- en 17-jarigen gesanctioneerd volgens het volwassenenstrafrecht betekenen dan ook niet dat zij gelijk gesteld kunnen worden aan volwassenen. Ook de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming is van mening dat 16- en 17-jarigen niet gelijkgesteld kunnen worden aan volwassenen en dat het jeugdstrafrecht toereikend is, ook in het geval van (zeer) ernstige feiten.

In de praktijk gaat het bij de toepassing van 77b Sr. vooral om ernstige geweldsdelicten met een hoge strafdreiging. Er worden vooral pedagogische onmogelijkheden gezien waardoor deze jeugdigen niet meer passen binnen de setting van een JJI. Dit komt volgens de argumenten in vonnissen onder andere vanwege het eerder falen van justitieel ingrijpen, ontbreken van een lerende houding en dat een jeugdige een negatieve invloed kan hebben op andere jeugdigen in een JJI. Daarnaast betreft het ook minderjarigen met psychische problematiek waarvoor behandeling alleen in een volwassenensetting beschikbaar is. Op basis van de vonnissen wordt niet duidelijk of intensieve vormen van begeleiding via een maatregel in het jeugdstrafrecht zijn overwogen, hetzij omdat professionals daarmee onbekend waren, hetzij dat deze er simpelweg niet zijn. Het is mogelijk dat professionals onvoldoende op de hoogte zijn van reeds bestaande mogelijkheden voor deze groep jeugdige daders binnen het jeugdstrafrecht. Dan is het van belang om kennis bij betrokkenen over de mogelijkheden binnen het jeugdstrafrecht voor deze kleine groep jeugdige daders te vergroten. In het geval passende begeleiding niet beschikbaar is, is het een aanbeveling meer (wetenschappelijke) kennis op te bouwen over deze doelgroep alsook over welke pedagogische en op ontwikkeling gerichte begeleiding wel mogelijk en effectief kan zijn voor deze kleine groep jeugdige daders van ernstige feiten.

De keuze voor het al dan niet toepassen van artikel 77c Sr. bij jongvolwassen daders is mede afhankelijk van de kennis en expertise van de op dat moment betrokken professionals. Investeren in de kennis over de mogelijkheden voor jongvolwassenen binnen het jeugdstrafrecht bij professionals is daarom belangrijk. Mogelijk wordt met het nieuwe Wetboek van Strafvordering al een stap gezet. Zo kan de Raad voor de Kinderbescherming een adviesrol gaan vervullen ten aanzien van jongvolwassen verdachten. Dat betekent dat deskundigen met specifiek kennis van jeugdigen en de mogelijkheden binnen het jeugdstrafrecht gevraagd kunnen worden advies uit te brengen over jongvolwassen verdachten.

Concluderend, uit dit onderzoek blijkt dat in de sanctionering van adolescenten, naast het gepleegde delict, ook de ontwikkeling van adolescente daders en de pedagogische (on)mogelijkheden van bestraffing in het jeugdstrafrecht een relevante rol spelen. Bij adolescenten gesanctioneerd volgens het volwassenenstrafrecht worden deze mogelijkheden in relatie tot hun eigen ontwikkeling en carrière echter veelal niet meer gezien; bij adolescenten gesanctioneerd volgens het jeugdstrafrecht wel. Gegeven de continuerende ontwikkeling van adolescenten is het aan te bevelen om ook voor de groep waarvoor pedagogisch handelen geen optie meer lijkt te zijn, toch te onderzoeken welke mogelijkheden er (onder meer in de literatuur) nog wel zouden kunnen zijn. Dit is meer in lijn met actuele gedachten vanuit de wetenschap over de ontwikkeling van jongeren en met die van het kinderrechtenperspectief. En het sluit tevens aan bij de gedachte van het adolescentenstrafrecht waarin een ontwikkelingsgerichte sanctionering van adolescenten wordt beoogd.

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC), Kennisinstituut voor de rechtsstaat, is een onafhankelijk kennisinstituut dat valt onder het ministerie van Justitie en Veiligheid. Het WODC draagt bij aan behoud en verbetering van de rechtsstaat via het (laten) uitvoeren van kwalitatief hoog wetenschappelijk onderzoek. En door het aanbieden van gevraagde en ongevraagde kennis, verbeterpunten en (waar mogelijk) denkrichtingen.

Meer informatie:

www.wodc.nl